

ՀՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ՊԻՏԻԼԵՆՑ

ՀԵՏՈՒ 5

ՅՈՒՆԻՍ ԸՐ 1. 1845.

ԹԻՒ 55

Սրաժո-վի-նա նոր պարիի վրայ :

Հա մէկ ուրիշ նոր տարի մըն ալ մը-
տանք . հիմայ պէտք է որ մտածեմք քիչ
մը անցած տարիին վրայ , որ գնաց հեռա-
ցաւ մեզմէ , ու մէյմըն ալ դառնալիք չու-
նի : Ենիկայ իր շրջանը աւարտելով՝ յա-
ռաջ վարեց զմեզ մեր կենացը ճամբոր-
դութեանը մէջ , և ալ աւելի մօտիկցուց
գերեզմանին : Երգ՝ վայելուչ յառաջադի-
մութիւն մը ըրի՞նք արդեօք մահուան հա-
մար պատրաստուելու գործերնուս մէջ :
Վուցէ տարի մը առաջ աղէկ գիտէինք որ
գլխովին անպատրաստ եմք մեռնելու , և
բնաւ չէինք ուղէր Երարչին մերոյ ահաւոր
ատեանը ելլելու : Բայց հիմայ՝ որ մեր Տէ-
րը տարի մըն ալ համբերեց մեզի , մենք
ալ աղէկ պատրաստութիւն մը ըրի՞նք
արդեօք . եթէ ոչ՝ անօգուտ տեղը վստնած
եմք տարին :

Ինչպէս ահեղ վախճան ունի ան մար-
դը , երբոր իր վերջին հրաժարական ողջոյ-
նը մատուցանելով բոլոր երկրաւոր բանե-
քան՝ կերթայ կրմոնէ յաւիտենական կեան-
քը կամ յաւիտենական տանջանքը : Ո՛վ
չգարհուրէր արդեօք յառաջադոյն մտածե-
լով ասիկայ : Բայց կրնամք բսել՝ թէ մի-
այն մեր կեանքը վերջանալուն շատ բաներ
կան որ միտքը վախով կըլեցունեն , իսկ
տարին վերջանալուն բան մը չկայ որ հա-
կաւոր մտածութիւններ յարուցանէ : Ո՛չ ,
բանդի իւրաքանչիւր տարիին վերջանալը
կըմնենիմք . որովհետեւ այնչափ ատեն մեր
կեանքը անցած է որչափ որ ան տարին ու-
նեցեր է : Թէ որ մեզի յանձնուած գործը
կատարելէն առաջ՝ համար տալու կան-
չուենիս երկիւղալի բան է , պիտի չգար-
հուրիմք երբոր մտածեմք թէ անոր կա-
տարմանը համար շնորհուած ժամանակին
մէկ աղէկ մասը սահեցաւ գնաց , ան խիստ
հարկաւոր գործը դեռ ըստ բաւականին

չյառաջացած և գուցէ ոչ ալ սկսուած :
Թէ որ մեր դժբաղդ վիճակը պիտի ըլլայ
«ողջալ յետոյ չարացար վատնուած կեան-
քերնուս վրայ , երբոր մաշիմք դժոխքին բո-
ցերուն մէջ , և բսել՝ ինչպէս ատեցի ես
խրատը և իմ սիրտս անարգեց յանդիմա-
նութիւնը» , (Ես. 11 , 12 .) աս անմխի-
թար կակիծին մէկ մասը յառաջ պիտի գայ
անշուշտ ան տարիէն՝ որուն մեր հրաժարա-
կան ողջոյնը մատուցինք հիմայ : Չեմք
կրնար ետ դարձունել ան տարին որ ան-
ցաւ , ինչպէս որ մեռնող մարդը չկրնար
ետ դարձունել իր կեանքը : Բոլոր անցած
տարուան գործերնիս հաւատարմութեամբ
յիշատակարանի մը մէջ գրուած են ,
և ան յիշատակարանը մեր դէմը պիտի
ելլէ հաշիւ տալու օրը : Ուրեմն՝ ասկէց
ետքը ետ կենանք մեր մեղքերէն՝ որ չըլլայ
թէ բարկութիւն դիզեմք բարկութեան օր-
ուանը համար : Լուս. 1. 5 : Հիմայ քունէն
արթննալու ատեն է , աս նոր տարիով՝ ան-
շուշտ պէտք է մեզի որ մէկ նոր կեանք մը
սկսիմք :

Բայց սակայն թէ որ մենք ճշմարտապէս
հաւատքով կապրիմք , և մեր կեանքովը
յայտնի կընենք՝ թէ մենք կըփափաքիմք
մէկ ամբիւ գուառի մը , ցի երկնաւորին . . .
ան հիմերովը հաստատուած քաղաքին , ո-
րուն ճարտարապետը ու տրարիչը Եստուած
է . (Ես. 10 . 10—16 .) ուրեմն տարին ա-
ւարտելով մեր միտքը կուգայ թէ «հիմայ
մեր փրկութիւնը աւելի մօտ է քան թէ ան
ատենը որ հաւատացինք» . «գիշերը անցած
է և օրը հասած» : Ես խորհուրդովը նոր ա-
րիւթիւն մը թող ստանամք , ու շարունա-
կեմք մեր հետամտութիւնը կենաց թաղին ,
որն որ խոստացուած է անոնց որ մինչև ի
մահ հաւատարիմ կըմնան :

Ուստի պէտք է որ մենք ևս մտածեմք՝

Թէ որչափ յառաջագոյն եղանք ան մեծ նը պատահը համեմատը որուն համար կապրինք : Երգեօք անցած տարուան մէջ՝ աւելի ևս մեր Տէրօք Վրիստոսի պէս եղանք : Հիմայ անցած տարուանէ աւելի պատ-
րաստ ու փափաքող եմք մեկնելու : Վը-
րիստոսի հետը ըլլալու և հրեշտակներուն
մէջ խառնուելու, որ իր աթոռին բոլոր
տիքը կեցած երկրպագութիւն կրնեն ի-
րեն : Եսկէ զատ կրնամք արդեօք հաճու-
թեամբ հոռի նայիլ ուրիշներուն փրկութեա-
նը համար մեր ըրածներուն վրայ . աւանդ,
գուցէ մինչև աս ժամն բոլորովին անփոյթ
եղած եմք աս բանիս վրայով : Արեմն աս
նոր տարուան մէջ աւելի ջերմեամբ
թեամբ աղօթք ընենք ուրիշներուն համար,
և յորդորենք զանոնք որ զղջան իրենց մեղ-
քերը և հաւատան Հիսուս Վրիստոսի :
Տէրն մեր իր աշակերտները կանուանէ «աղ-
երկրի և լոյս աշխարհի» : Գնանք արժանի
ըլլալ աս անուանը յարատև ազգութիւն
մը բանեցունելով ի նպատակ ճշմարտու-
թեան, մեր ընտանեացը մէջ, մեր բոլոր
բարեկամներուն և բոլոր անոնց որ կրպա-
տահին մեզ :

Ենցած տարի Բստուծոյ ծառաներէն
շատերը իրենց գործը լրացուցին և հրա-
ւիրեցան հանգստանալու, անանկ ալ աս
ներկայ տարին ուրիշ շատերուն վերջը պի-
տի ըլլայ : Մենք չեմք գիտեր Թէ ո՞վ պի-
տի մեռնի կամ ո՞վ պիտի մնայ . վասն որոյ
ամենքս ալ աս տարի թող համարեմք իբրեւ
մեր վերջին տարին :

Վերջապէս, որչափ որ ահաւոր բան է
անցած գացած տարիի մը վրայ նայելը,
այնչափ ալ երկկեղալի բան է նայիլ անոր
որ նոր սկսելու վրայ է, քանզի չեմք գիտեր
Թէ ասիկայ ինչ պիտի ծնանի : Վասն որոյ
արթուն ըլլանք և պատրաստ, որ Տէրը Թէ
իբրևկունը գայ՝ Թէ կէս գիշերին՝ Թէ հաւա-
խօսին՝ Թէ առաւօտուն, և որչափ որ յան-
կարճ ըլլայ իր գալուստը՝ չըլլայ որ մեղ քը-
նոյ մէջ գտնէ : Սաղ. Ժ. 35, 36 :

Օտար-նի քրիստոնէայ մը :

Կերմանիայի պատերազմի մը տոհմ գունդ
մը ձիաւոր զօրք իրենց պաշար փնտուե-
լու ելած երբոր ասդին անդին ժողու կուգա-

յին, ամայի ձորի մը մէջ խրճիթ մը տե-
սան . ուստի ամենքը մէկէն հոն գիմեցին և
իրենց զօրապետը զուռը զարկաւ, ուրկէց
արծաթափայլ մագերով ծերունի մարդ մը
գուրս ելելով՝ որուն բարեպաշտ մէկը ըլ-
լալը ամէն մարդ գիտէր, հարցուց Թէ ինչ
կուգէն իրմէն : «Հայր», բաւ զօրապե-
տը, «ցուցուր ինձի մէկ արտ մը, ուրկէց
կարող ըլլամ իմ զօրքերուս պաշար ձարե-
լու» : «Հիմայ կըցուցնեմ» . պատասխա-
նեց բարեբարոյ ծերունին, և անմիջապէս
անոնց առջևէն երթալով ան ձորէն գուրս
հանեց զանոնք : Վառուրդ մը քալելէն ետ-
քը գտան շատ գեղեցիկ դարիի արտ մը .
«Եհա հոս մեր ուղածը գտանք», բաւ
զօրապետը . «Բանի մը վայրկեան ևս համ-
բերէ, և շատ գոհ պիտի ըլլաս» . բաւ իր
ուղեցոյցը : Ենկէց քիչ մըն ալ հեռու որ
գացին ուրիշ արտի մը հասան : Հոն տեղ-
կեցաւ ծերունին և բաւ . «Եհա հոսկէց քու
զօրքերդ թող իրենց պաշարը տանեն» :
Ես խօսքին վրայ հրամանատարը դարձաւ
իր ուղեցոյցին բաւ, «Հայր, զուր տեղը
յոգնեցուցիր զմեզ և քու անձդ, քանզի մեր
առջի արտը որ գտանք ասկէց լաւագոյն
էր : «Հիրաւի շիտակ կըսես Տէր, պա-
տասխանեց բարի ծերունին . «բայց ան
առջի արտը իմինս չէր» : Ես պատմութիւ-
նը գրողը կըսէ Թէ ծերունին աս վերջին
խօսքը մարդուս սիրտը կըթափանցէ : Տես
ճշմարիտ հաւատացեալն առաքելութիւ-
նը, որ կատարեց Վրիստոսի ան խօսքը
Թէ «Օ ամենայն որ միտնգամ կամիջի՝ Թէ
արասցեն ձեզ մարդիկ՝ այնպէս և զուր ա-
րարէք նոցա . Սաղ. Է. 12 : Երգեօք անհա-
ւատէ մը կըցուցուի՞ ասանկ բան մը :

Ճշմարիտ Բստուծոյ ան-լի-ն :

Բստուծոյ Բանը բաւական է : Սի մի-
այն կենդանի և տիեզերական Բստուծաւ
բանութիւնը Վրիստոս և իր խօսքը գիտ-
նալն է . ասիկայ ճշմարտապէս գիտցողը ա-
մէն բան գիտէ : Հիսուս Վրիստոս պար-
տի ըլլալ թագաւորներուն, իշխաններուն,
երեւելի անձանց և բոլոր ազգաց ժողովուրդ-
դին ունեցած փափաքներուն և խորհուրդ-
ներուն մեծ աւարկան :

ՇՆՏԵՐԸ :

Ղենօվա կիսաբոլոր ձևով ծովեզերեայ քաղաք է փոքր և անհարթ դաշտի վրայ, որ կիյնայ զծուարումառչել և ամուլ լեռներուն ստորոտը : Վաղաքին շուրջը հոս հոն փոքրիկ բլուրներ կան, որոնց վրայ կերևնան հոյակապ պալատներ, և գեղեցիկ բուրաստաններ բարձր հովանոցներու վրայ շինուած : Երկու պարիսպներով շրջապատած է . ներսի պարիսպը՝ որ միայն քաղաքին բոլորովը կը պատէ, վեց մղոն է . իսկ մէկալը բլուրներուն վրայէն կանցնի, և տաանիրեք մղոն երկայնութիւն ունի : Ըս երկու պարիսպներուն դռները կէս զիշեր եղածին պէս կը գոցուին, և ան ատենէն ետքը ել ու մուտք չըլար :

Ղենօվա Եւրոպայի ամենէն հին և երևելի քաղաքներէն մէկն է . պատմիչներուն մէկը կը հաստատէ թէ Հռովմայի շինուելէն ետեւը հարիւր տարի առաջ կար : Ըս քաղաքը շատ տառապանքներ կրած է . Հռովմայի 524 թուականին՝ Բենիբաղի Սա

կօ եղբօրմէն աւրուելով, 21 տարիէն ետքը վերստին շինուեցաւ Հռովմայի ծերուկոյտին հրամանովը . և ծաղկեցաւ մինչև Հռովմայեցւոյ տէրութեան կործանումը : Ետեւ ետքը հետզհետէ վրան վաղեցին Պուրկունտայիք, Գոթայիք և վերջապէս Լոմարոտայիք, որոնք բոլորովին աւերեցին կործանեցին քաղաքը : Երբոր Վաղեցիք տիրեցին Լոմարոտայեցւոյ վրայ, Ղենօվա նորէն շինուեցաւ մեծին Եւրոպայի հրամանովը, և մինչև տաանիրորդ դարը ծաղկեցաւ անուանի եղաւ, որ ատեն Սալակինայիք գալով հիմնադրուակ ըրին զանիկայ :

Ղենօվայիք բոլոր իրենց քաջած վնասներուն վրէժը հանեցին, և նոր քաղաք մը շինեցին հին քաղաքին աւերակներուն վրայ, որ խաչակիրներուն նոր սկսած ատենը առաջին վաճառաշահ քաղաքն էր Սիջեր կրականին մէջ : Եւրոպայեմը առնելու դարձներուն նաւատորմիղին հրամանատարը

Ղեկավարի մին էր : Ըս իրեք հասարակապետութիւնները՝ Գիգա, Վենետիկ և Ղեկավար, Երևելք շատ տեղերու տիրեցին լաւապէս պատերազմին տոնէր, և իրենց վաճառականութիւնէն անթիւ հարստութիւն ստացան : Ըս հարստութիւնովը շինուեցան Ղեկավարի հոյակապ պալատները, և ատոր համար կըրկուցուի «Պալատներու քաղաք» : Ղեկավարացոյ ներքին խռովութիւնները և դուրսէն կրած զրկանքները ու զանազան զիպուածներէն հետեւած փոփոխութիւնները պատճառ եղան իրենց վաճառականութեանը տկարանալուն, այսու ամենայնիւ հիմայ շատ ընդարձակ է, և աս տարիներու զարգանալու վրայ է : Իրենց նաւերը շատ տեղ երթեկուցութիւն կընեն. Սե Ժով, Պալլէիկ Ժով, Լմերիգա, Երեմոեան շնորհատան, և մինչև Եսաղաղական Սկիւանոսի մէջ եղած կողմնէրը կերթան առեւտուր ընելու : 1832ին՝ Ղեկավարի նաւահանգիստը մտան 2857 նաւեր : Ըսոնցմէ 2283 նաւեր Սարտենայի դրօշակը ունէին, որոնց 427 Սե Ժովէն զարձած էին, ու 641 Ղիպրալթարի նեղուցին անդիէն : Ըս նաւահանգիստէն կանցնի ընդարձակ պողաւտ նահանգի մը բերքը, բրինձ, պտուղ, ձէթ, չքանուած մետաքս և կանեփ : Ղեկավարէն ալ շատ ձեռադործներ կեղէ, ինչպէս՝ կերպաս, զիպակ, թաւիշ, բարակ չուխայ, բամբակ կտուռ և թուղթ. աս պատճառով անպակաս նաւերը կուգան կերթան գործարաններուն նիւթ բերելու կամ ձեռագործները տանելու համար : Ըմէն տարի օտար երկիրներէն եկած ապրանքաց զինը կըհասնի 3, 000, 000, լիրա թիւերին, և դուրս ելածինը 2, 000, 000 լիրայէն աւելի :

Ղեկավարի փողոցները ընդհանրապէս նեղ են, բայց բոլորովին քարայտակ և խիստ մաքուր. բանի մը լայն փողոցներ ալ կան, մանաւանդ անոնք որ Պալլէիկ և Լոր փողոց կըսուին, որ շատ փառաւոր են, ու գրեթէ բոլոր իրենց ճամբուն վրայ կըգրտուին քարաշէն պալատներ, որոնց ներսի կողմը շատ վարպետութեամբ շինուած է, և ընտիր նկարներով զարդարուած : Եւ

Վենետիկ :

ղովղոց թիւը 100 հազարի մօտ է, որոնցմէ ինը հազարը զինուոր են, և չորս հազար քահանայ, և կրօնականներ : Եկեղեցիները շատ են և գեղեցիկ, 24 կուսանայ վանքեր կան, որոնց մէջ 1500 կամ 2000 միանձնուհիներ կըգտնուին :

Հասարակ ժողովրդոց ապրուստը և հագուստը տղէկ է, և շատ քիչ կրտսնուին փողոցները մուրացող : Եղեկաններէն ոմանց մէջ անբաւ հարստութիւն կայ, իրենց նախնի վաճառականութիւնէն զիջուած :

Միջակ կարգի կնիկները երբոր դուրս կեղեն գլխարկ չեն դնէր, բայց անոնց տեղը գլուխին տեսակ մը ճերմակ ցփ խով կըծածկէն, որ մինչև իրենց ուսերը և կուրծքը կըջնայ :

Քաղաքին դուրսի կողմին մօտ դէպի Ժովուն վրայ հասարակաց ճեմելիք մը կայ : Ըս զուարճալի ճեմելիքը մէկ մեծ տեղ մըն է, ցանկերով ճամբաներու բաժնուած, տեղ տեղ շատրուաններ և աղբիւրներ կան, բոլորաթիւր ծաղիկներով և հովանաւոր ծառերով զարդարուած : Ըմաուր ամէն օր գունդ մը երաժիշտներու կընուագին ծառերուն տակը, որ ատեն բոլորաթիւր եղած նստարանները լցուն կըլան մարդոց բազմութեամբ : Բոլոր ճեմելիքը այնպէս բարձր է որ արեւելեան կողմէն քաղաքը մոնելու մեծ ճամբան, ուղղակի անոր տակէն կանցնի : Ղեկավարի յատակը կըկէնայ մէկ մեծ քարէ կամարի մը վրայ, անանկ որ մի և նոյն ատեն վրայէն և ներքեւէն կաւքեր կանցնին : Ըս զբոսանայ տեղին հարաւային ծայրը կայնողը իր աւջին կուսնայ Ղեկավարի ծոցին բովանդակ տեսարանը, և նոյն ատենը կրտսնէ հեռուէն Երեմոեանի ձիւնաբազաթ լեռները և Միջերկրական ծովուն վրայ երթեկուցութիւն ընող նաւերը :

Բարոյական տեսութիւն :

Չարարութիւնը երեք հոգի մէկէն կըմեղնէ. զրպարտեալը, զրպարտիչը և զրպարտութեան ահանջ դնողը :

Գեշ Եօթարութիւնը՝ նախ անցաւոր մըն է, ետքը հիւր մը, վերջապէս տանուտէր :

Եւ :

Լօթն հրաշալի աշխարհի :

Ին մատենագիրները կըլիշեն բանի մը արհեստական մեծագործութիւններ , որ իրենց մեծութեանը ու գեղեցկութեանը համար չըրաշալիք կոչուած են : Իմէն դար ան տարակոյս իր հրաշալի մեծագործութիւնը ունեցած է , ու մինչև ասօր աշխարհի մէջ ամէն երկիր սեփհական հրաշալիքները ունի : Բայց նախնի հեղինակները կըլիշեն սքանչելի աշխատութեամբ շինուած քանի մը գործեր , որ ետքի դարերուն գործերը թէ մեծութեամբ և թէ փառաւորութեամբ չկրցան գերադանցել զանոնք : Եսոնք են որ յատկապէս կոչուեցան Լօթն Հրաշալիք Բ. շխարհի . և թէպէտ զանազան մատենագիրներ զանազան գործեր կըլիշեն աս կարգին մէջ , բայց աս հրաշալիքներուն ամէնէն հաւատարիմը աս հետեւեալ կարգը կրնայ համարուիլ :

Ա . Լգիպոտսի մեծ բուրգը :

Բ . Բաբելոնի պարիսպը :

Գ . Բաբելոնի առ կախեալ պարտեզը :

Դ . Բղէքսանդրիայի փարոսը :

Ե . Լփեսոսի Երտեմեայ տաճարը :

Ջ . Հռոդոսի արձանը :

Ե . Սաւորիոսի դամբարանը :

Բայց աս տեղս պէտք է նշանակել թէ աս գործերուն ստորագրութեանցը մէջ այնչափ աւատապէս պատմութիւններ մտած են , որ դժուարին է ճշմարիտը սուտէն որոշել :

Ե . ԼԳԻՊՏՈՍԻ ՄԵԾ ԲՈՒՐԳԸ սովորաբար առաջին հրաշալին կը համարուի : Ես ահա զին շէնքը Լգիպոտսի թագաւորներուն մէջ կը կանգնեցուցած է , հաւանականաբար իր մարմնոյն գերեզմանը ըլլալու համար : Պլինիոս և Դիոդորոս Սիկուղոս կը պատմեն թէ 360,000 գործաւոր կաշխատէին անոր շէնութեանը , ու քսան տարին կատարեցաւ գործը : Իր խարխիւրը 700 ոտք է , ու իր ուղղահայեաց բարձրութիւնը 500 . յատկին տարածութիւնը 490,000 քառակուսի ոտնաչափ է : Զորս կողմի որմերը սանդուխի նման աստիճանաբար շինուած են . աս աստիճանները 207 հատ են , որոնցմէ կէտ լուի բուրգին տափարակ դադաթը : Մէկ կողմը փոքրիկ դուռ մը կայ գետնէն խել մը բարձր , ուրկէց բուրգին մէջ կը մտնուի ,

ուր կան մեծամեծ սրահներ և սենեակներ բոլորը քարաշէն :

Բ . ԲԱԲԵԼՈՆԻ ՊԱՐԻՍՊԱՆ աւելի կրնամ նէր բնութեան հրաշակերտ պատուարներուն քան թէ մարդոց ձեռագործի : Հըր ջախտաբ մօտ ատեններուս չափուելովը 34 մղոն է , կամ ամէն մէկ կողմը 8 մղոն ու կէս . իր ահագին բարձրութիւնը որ կը սուրի թէ 350 ոտնաչափ է եղեր , հիմա 75 ոտնաչափ եղած կը համարուի . աս պարիսպը այնչափ լայն է , եղեր որ հին մատենագիր մը պատմութեամբը վեց կառք քովէ քով վրայէ կը քալէ եղեր , կամ քառաձի կառք մը դիւրութեամբ կրնայ եղեր ետ դառնալ : Ես մեծահաշակ շինուածքը տասնհինգ տարին կանգնեցուցեր է Համբարամ թագուհին : Հարիւր դուռն ունի եղեր սքանչելի գեղեցկութեամբ բոլորը պըղընձէ ձուլած : Լա սակայն ժամանակը այնպէս բոլորովն աւրած է զանիկայ , որ հիմա հընար չէ անոր երևոյթը նշմարել :

Գ . ԲԱԲԵԼՈՆԻ ԱՌ ՊԱՆԵԱԼ ՊԱՐՏԵԶԸ նը շանաւոր էր իր տարօրինակ դիրքովը ու ահագին մեծութեամբը : Իր ձեւը քառակուսի էր , ու Դիոդորոսի և Ստրաբոնի վկայութեամբը ամէն մէկ կողմը 400 ոտնաչափ երկայնութիւն ունէր , որով իր տարածութիւնը կը ըլլայ 160,000 քառակուսի ոտնաչափ : Ես պարտեզը բարձրացուցած էր կարգ կարգ ձեմելքներով որ սանդուխի աստիճաններու ձեով վրայինը իր տակինէն ներսով կիցնար , ու քարեղէն սիւներու վրայ հաստատուած էին 300 ոտնաչափ բարձրութեանէն աւելի , ու երթալով վերինները կը փոքրկանային : Ես հրաշալի գործը շինուած էր քարեղէն սիւներու վրայ մեծամեծ քարէ գերաններ պառկեցունելով , (որովհետեւ կամար ձգելը դեռ գտնուած չէր ան ատենը) որոնց վրան կարով շաղած եղէգով ծածկած էր , և անոր վրայէն ալ երկու կարգ աղիւս կար շաղախով միացած : Ես անց վրայ կապարեայ տախտակ տարածած էր որ վրայի հողին խոնաւութիւնը տակը չանցնի : Իմէնուն վրայ ծառեր ու բոյսեր աճելու չափ քառական հող ծածկած էր . ու ծառերը կարգաւ շարուած էին թէ վեր

ՆՕՔԸ :

եղելու ճամբուն կողմերը և թէ վրան, ա-
նանկ որ հեռուէն անտառով ծածկուած ա-
հագին բուրգի մը պէս կերևար: Ու խի-
րատ գետին եղերքը շինուած ըլլալով մեքե-
նաներով ջուր կելէր վեր՝ շատրուանները
ու աւազանները, օդը զովացընելու ու պար-
տէզը ուռգելու համար: Իւրաքանչիւր ճե-
մելք ունէր և իր ծաղկոցները՝ նստարան-
ները՝ ու խրախճանութեան սենեակները, ու քաղաքական ուրախութեան և ցնծու-
թեան մէջ տեղը հանդստութիւն կը մատու-
ցանէր յոգնողին. այսպէս արևելեան ար-
հեստական մեծագործութեան փառաւորու-
թիւնը և ճոխութիւնը դարարողութիւն՝ և
գեղեցիկ բնութեան պարզ զուարճութիւն-
ներուն հետ միաւորելով՝ աս երկնաբարձ
պարտէզներուն ցուցուցած տեսարանը ար-
դարեւ հոյակապ էր և զուարճալի: Վաղա-
թէն կը տեսնուէր ոչ միայն բոլոր Բաբելոն
քաղաքը ու Լաիրատ գետին բազմապտոյտ
ընթացքը՝ որ 300 ոտնաչափ վար իր խա-
րխիւր կը բերէր, հապա նաև քաղաքին
ջրակայ մշակեալ դաշտերը ու բոլորովեք
եղած անապատները՝ որչափ որ մարդու
աչքը կրնար տեսնել:

Սակայն շատ մատենագիրներ աս պարտէ-
զին գոյութեանը վրայ կը տարակուսին:
Կուրնսոս Կուրաիոս առասպելական հրա-
շալիներու կարգը կը դասէ ասոր ստորա-
գրութիւնը. ու Հերոդոտոս որ Բաբելոնը
մի ըստ միովէ կը ստորագրէ, Բաբելոն
Պարտէզը չի շատակէր. միայն Բաբելոն
կը խօսի աս պարտիզին վրայ: Այս մասե-
նագիրները բանը հոս կայացուցին՝ թէ աս
պարտէզը մէկ ահագին լեւ մըն էր, որուն
վրայ տըհետով ճեմելիքներ փորուեցան
ու բոյսեր տնկուեցան. ու քանի մը նոր
ճանապարհորդներ կտրծեցին թէ ասանկ
գործի մը նշաններ կը ցան գտնել հոն: Բայ
պարտէզին տարապայման բարձրութիւնը,
ու անոր ճեմելիքներուն սրտաշգամի ձևով
դուրս ցցուած ըլլալը թելադրած պիտի
ըլլայ որ առ կախեալ անուն տրուեցաւ ա-
նոր:

Գ. ԲԱԲԵԼՈՆԻԱՆԻ ՓԱՐՈՍԸ հաշա-
կաւոր աշտարակ մըն էր փարոս կը գլին

՝ Հանելէր, Բաբելոն:

վրայ շինուած: Պտղոմէոս փիլոսոփայութի
թագաւորութեան առաջին տարին լրմնցաւ
աս աշտարակը, որ խել մը տարի առաջ
սկսուած էր Պտղոմէոս Սովոէրի հրամանո-
վը: Մէկ մեծ քառակուսի շէնք մըն էր
սպիտակ մարմարիոնէ, ու կըսուէր թէ հա-
րիւր միլոն հեռաւորութենէ կը տեսնուէր:
Օլանազան յարկեր ու պատշգամներ ունէր,
և գլուխը գիշերները լապտեր կը վառուէր
նաւորդներուն ուղղութեանը համար:

Հին մատենագիրներէն ոմանք կը պատմեն
թէ Պտղոմէոս Լաերգետէս՝ Պտղոմէոս փի-
լոսոփայութի յաջորդը աս աշտարակին վը-
րայ հայլի մը դրաւ, որ բոլոր Լազիպոսի
մէջ ինչ որ ըլլար ճշգիւ կը ցուցնէր. ու
քանի մը մատենագիրներ կը հաստատեն թէ
աս հայլով թշնամիի մը նաւատորմը հա-
րիւր փարսախ հեռուէն կը տեսնուէր: Բայց
աս հայլին զօրութիւնը այնչափ չափազան-
ցաբար մեծցուցած են, որ հայլին զոյա-
թիւնն ալ անհաւատալեաց կարգը անցեր է:
Բաբելոնի փառքէն անհաւատ կըսէ թէ ասիկայ
Չինացուց երկրթէն շինուած էր, ու վրայ կը բերէ
թէ Սահմէտականութիւնը տիրել սկսածին
պէս Չինացիք խարդախութեամբ բնաջնջ
ըրին զանիկայ: Պիլաթոս կըսէ թէ Բաբելո-
նի փառքէն անհաւատ կըսէ թէ ասիկայ
Չինացուց երկրթէն շինուած էր, ու վրայ կը բերէ
թէ Սահմէտականութիւնը տիրել սկսածին
պէս Չինացիք խարդախութեամբ բնաջնջ
ըրին զանիկայ: Պիլաթոս կըսէ թէ Բաբելո-
նի փառքէն անհաւատ կըսէ թէ ասիկայ
Չինացուց երկրթէն շինուած էր, ու վրայ կը բերէ
թէ Սահմէտականութիւնը տիրել սկսածին
պէս Չինացիք խարդախութեամբ բնաջնջ
ըրին զանիկայ:

«Թէ որ աս հայլին կարճ կարելի է որ
միայն մէկ հատ մըն էր իր տեսակին մէջ,
և հեռաւոր աւարկանները ճշգիւ տեսնելու
ուրիշ միջոցներ գտնուած չէին անատներ:
Օլանս որոյ ան ժամանակները մեծ հրաշալի
մը համարուած ու անոր զօրութիւնները
տեսնողներուն բոլորը վաբանքով լցուցած
պիտի ըլլար ան. և թէ որ ան զօրութիւն-
ները փոքրիկ զիտակի մը զօրութեանն ա-
ւելի չըլլային ալ նէ՛ նորանշան գործանա-
գործութիւն մը պիտի համարուէին: Օլանս
որոյ բնականաբար կը կարծուի՝ թէ բոլոր

հաւանականութենէ և մինչև անգամ կարելիութենէ աւելի համարուած էին աս զօրութիւնները : Թէ որ Պողոմէոսի հայելիէն տգիտութեան յայտնի չափազանցութիւնները վերցունելու ըլլամք , ուրիշ բան պիտի չմնայ բայց թէ չափաւոր հեռաւորութենէ աւարկաներուն ու հայելին մէջը արգելք չմտած լոկ աչքով տեսնելէն աւելի պայծառ կերեւնային աւարկաները . և թէ՛ հայելին միջնորդութեամբը շատ աւարկաներ կրնային տեսնուիլ , որ իրենց հեռաւորութեանը պատճառով առանց անոր չէին տեսնուէր” :

Լս հրաշալի փարոսին և ոչ մէկ նշանը մնացած է այսօր . ճանապարհորդը անոր տեղը կը գտնէ անկանոնաբար շինուած բերդ մը՝ որուն մէջ տեղէն ամբարձած է աշտաբակ մը ուր գիշերները լապտեր կը վառի . բայց ասիկայ ՚ի ղնին կեցողին միտքը չբերեր ան հին շէնքին գեղեցկութիւնը ու մեծութիւնը իր մեծ տարբերութիւնովը :

Լ. ԼՐՏԵՄԵԱՅ ՏԱՃԱՐԸ՝ փոքր Լսիայի Հոնիական մայրաքաղաքին Լափեսոսի մէջ շինուած , վաղեմի մատենադիրներուն շատերէն աս հրաշալիներուն ամենէն գերազանցը համարուած է : Լսիկայ Լափեսացոյ մեծ պարծանքն էր , իրենց քաղաքին գլխաւոր զարդն էր , և իրենց պաշտպան չաստուածուհիին Լրտեմիսի արձանին պահապանն էր :

Լս հոյակապ շէնքը Լափեսոս քաղքին ու անոր նաւահանգստին մէջ տեղը կը խնար : Կըթուրի թէ շատ անգամ (Պլինիոս կըսէ եօթն անգամ) աւերած ու շինուած է . ասիկայ կրնայ իմացուիլ հին մատենագիրներուն յառաջ բերած զանազան ստորադրութիւններէն ու թուականներէն : Տիտոս Լիվիոս Հռովմայեցի պատմեցը կը հաստատէ՝ թէ աս շինութիւններուն մէկը կատարուեցաւ Սերվիոս Տուղ ղեկավարութեանը , որ ծաղկեցաւ Քրիստոսէն 500 տարիի չափ առաջ : Կըթուրի մէկ ուրիշ շինութիւն մը՝ որուն գաղափարը զծագրեց Քրտեսիփոն անուն կողմը , վարպետը Քրիստոսէ 541 տարի առաջ , ու ետքը անոր վրայ սկսեց շինել Գեմմաթիոս անուն Լրտեմիսի մէկ քուրմը , և վերջապէս զանիկայ կատարեց

Գափնիա Սեփտացին որ Լափեսոս կը բընակէր : Լս տաճարը աւերողներուն մէկը Լորոստրատոս չարագործն էր՝ Քրիստոսէն 356 տարի առաջ , որ Սեծն Լղէքսանդրի ծնած գիշերը հրդեհեց զանիկայ միայն անոր համար որ իր անունը մշտնջենաւորապէս անմահանայ : Լայց Լափեսացիք առաջիններէն շատ հոյակապ շինեցին զանիկայ , որոնց կնիկները իրենց բոլոր զարդերը ասոր շինութեանը համար ժողովուած ընդհանուր դրամագլխոյն վրայ դրին : Լսոր ճարտարապետն էր Գլնոկրատես՝ որ և շինեց Լղէքսանդրիա քաղաքը :

Տաճարին երկայնութիւնն էր 420 ոտնաչափ , իսկ լայնութիւնը 220 ոտնաչափ . 127 սիւներով զարդարուած էր , որոնք 60 ոտնաչափ բարձրութիւն ունէին , ու զանազան թաղաւորներու պարզեւ էին : Լորեսոնըվեց սիւնը Հոնիական կարգով քանդակուած էին . տաճարին ճակատը ութը սիւն կար : Գուները նոճիի՝ փայտէ էին՝ ու առաստաղը եղենափայտէ , ու տանիքը ելլելու սանդուխը որթի մը միակտուր բունէ : Բոլոր սեղանը զարդարուած էր Պրակսի տեղէսի գործերով . ընծաները հաշիւի տակ չէին մտնէր , ու անոնց մէջ Լպեղէսի նկարած մէկ պատկերը կար որ Լղէքսանդրը շանթերով ղենուորուած կըրցուցնէր , որուն համար քսան տաղանդ ոսկի տրուած էր նկարչին , որ հիմա կընէ զրեթէ չորս միլիոն դուռուշ :

Լս վերջին տաճարը կողոպտեցաւ Լերոն կայսրէն , որ շատ ոսկի ու արծաթ հանեց անկէ . ետքը՝ Գաղենոսի ատենը Գանուբի միւս կողմէն Գոթացիները եկան ու շատ աւար առին , բայց վերջին աւերմանը պարագաները պատմութեան ունցած չին : Լնոր աւերակները հիմա խաշնարածներու և անոնց հօտերուն բնակարան եղած են : Լսոր ճանապարհորդներուն զգուշաւոր քննութեամբը կերեւայ թէ արնիւ մարմարին քարերով պատած ու քանդակուած էին : Լափեսոս որ երբեմն այնչափ հուշակաւ քաղաք մըն էր , հիմա անշուք գիւղ մըն է , և կը կոչուի Լյա սաւառ :

Լթթէպէտ պատմութեանց մէջ կը գրու

նեմք թէ աս Երտեմեայ տաճարը շատ անգամ աւերած է ։ դժուարին է իմանալ թէ քարաշէն շինուած մը ինչպէս կրնայ բոլորովին աւերիլ կրակով ։ իսկ եթէ իրաւ աւերած է՝ ինչպէս պիտի կրնային Լափեսացիք կրկին և կրկին շինել զանիկայ ։ որովհետեւ զիտեմք թէ Փոքր Եսիայի բոլոր քաղաքները բազմաւատ տուրք հատուցին անոր առաջին շինութեանը՝ որ 200 տարի տեւեց ։ Ուստի անոր աւերելուն պատմութիւնները հաւանական է որ վերաբերին առաստաղին՝ սենեակներուն՝ ու նուիրական անօթներուն այրելուն ։ ու մեծագին զարդերուն վնասուելուն ։ Ի վերջոյ իր բոլոր պատուական բաները կողոպտեցան ։ որոնց շատերը կըսուի թէ մինչև ցայսօր կոստանդնուպօլսոյ մզկիթներուն զարդերը եղած են ։

Օ. ՀՈՌԴՈՍԻ ԱՐՁԱՆԸ ահագին պղնձէ պատկեր մըն էր Եստրոն չաստուածին ։ որն որ Հռոմացիք կը պաշտէին ։ Սուրաւորիս Լատալացին աս արձանին պատմութիւնը հրեանութեան առասպելներուն կարգը կը դասէ ։ ու այնչափ ընդդիմութիւններով լեցուն է աս հրաշալիին պատմութիւնը որ աւելի ձանձրութիւն քան թէ օգուտ կը քաղուի ան ընդդիմութիւնները մէկ մէկու հետ միաբանելու համար աշխատելէն ։

Ես վիթխարի արձանիս վարպետը կըսուի թէ Վարես էր Լուսիպպոսի աշակերտը ։ Վրիստոսէն 300 տարի առաջ ։ Եսիկայ գործը կէս չըրած բոլորին համար ընդունած ստակին ամէնը լմնցուց ։ ուստի յուսահատութեան իյնալով ինքզինքը կախեց ։ Լաքէս իր հայրենակիցը տասներկու տարիին մէջ կատարեց գործը ։ ու արձանը Հռոմոս կը զին նաւահանգստին բերանը երկու ժայռերու վրայ կանգնեցուցին՝ մէկ ոտքը նաւահանգստին մէկ կողմը ու մէկալը միւս կողմը ։ անանկ որ նաւերը բայ առաւգաստներով ասոր տակէն կանցնէին ։ Իր բարձրութիւնը 105 ոտնաչափ էր ։

Ուրբուն սանդուխով մը աս արձանին գաւթը կեղտէր ։ ուրիշ գիւրութեամբ կը լրջուէին Եստրիստանի ծովեզերքները ։ ու Լազիպոսի մօտերը դուրսը նաւերը ։ Վաւի մը պատմութիւններ կը հաստատեն թէ աջ ձեւէն մեծ լապտեր մը կախուած էր ։

ու սակէ կը կարծուի թէ արձանը փարոսի տեղ կը ծառայէր ։ Վաթսուն տարիի չափ իր տեղը կենալէն ետեւ երկրաշարժութեամբ ինկաւ ։ ու իր ծունկերէն կոտրեցաւ ։ Եսպէս կործանած մնաց 894 տարի ։ թէպէտ և Հռոմացիք շատ ստակ ընդունել էին անիկայ նորոգելու համար ։ աս ստակը իրենց մէջ բաժնեցին ։ ու ստակը սրարկողները նենգութեամբ խաբեցին թէ Վեդիեան պատգամը հրաման չտար արձանը նորէն կանգնեցնելու ։ Ի վերջոյ յամի Տեառն 684ին՝ Սարակիստները՝ որ տիրեցին կը զին ։ Լաքէսացի Հրէայ վաճառականի մը ծախեցին զանիկայ ։ պղնձին արժողութիւնը 36,000 լիբէ սթերլինի կը համարուի ։

Լ. Եստրոնորդ հրաշալին է կարիոյ Թագաւորին ՍԱՒՍՈՒՆՈՒՍԻ ԴԱՐԲԱՐԱՆԸ, որ իր Երտեմիսիա Թագուհին շինեց Հաղիկար նաստի մէջ Վրիստոսէն 351 տարի առաջ ։ Ես մեծագործ շէնքիս վրայ հունաստանի երևելի ճարտարապետները աշխատեցան ։ Իր ձեւը երկայնքաւահուսի էր ։ 411 ոտք շրջապատ ունէր ։ ու 130 ոտք բարձրութիւն ։ Եւ առաջին կողմը 36 սիւներով զարդարուած էր ։ ու 24 աստիճան սանդուխով դամբարանին դուռը կեղտէր ։ Հէնքին գմբէթը բրգաձև էր ։ ու մարմարեայ քաւածի կառք մը ագուցած էր անոր գլուխը ։ Երտեմիսիա դամբարանին լրանալէն առաջ մեռաւ ։ բայց ճարտարապետները իրենց աշխատութեանը պատիւէն զրկեալ չմնալու համար լրացուցին զանիկայ ։ Ես շէնքին համար ծախուած ստակը այնչափ շատ էր ։ որ Եստրոնորդ փիլիսոփան զանիկոյ տեսնելուն սքանչանալով րոտ ։ «Իր չափ ոսկի ՚ի քար դարձած է հոս» ։

Խորհրդածութիւնս Եսիկայի ։

Գլուխ 2

Վրիստոսի վերջին ընթրիքը իր աշակերտներուն հետ և հռոմայի մասնութիւնը ։

Ինչո՞ւ այսպէս տրտում ես՝ ո՞վ ծառայ Եստրոնոյ ։ և քու հոգիդ ինչո՞ւ այսպէս անհանգիստ է քու ներքո ։ Ենդգամներուն և անիրաւներուն լեզուները քեզ կը նախատեն ։ և արդեօք ան թշնամանական խօսքերը կամ քու անուանդ վրայ եկած անուիրաւ զրպարտութիւններն են ։ որ քեզի

հաւաքել և ողբալ և դառնապէս արտասուել կուտան : Բա՛ւք . ասոնք պէտք չէ որ շարժեն զքեզ . ասոնք ամենեւին պէտք չէ որ զարմայրնեն զքեզ : Մոռացա՛ր թէ ի՛նչ Տէրօջ կրժառայես . մոռացա՛ր թէ ի՛նչ նախատական վարմունք քնդունեց ինքը երկրի վրայ տոախօս և անիրաւ լեզուներէն . և ի՛նչ վարմունք քնդունելու յոյս ունենալը իմացուց քեզի ըսելով : Աշակերտը իր վարդապետէն աւելի չէ , և ո՛չ ծառան իր տէրօջմէն : Թէ որ զիս հաւածեցին՝ ձեզ ալ պիտի հաւածեն . և թէ որ տանուտէրը բէեղղէբուղ կոչեցին՝ ո՛րչափ ևս առաւել անոր ընտանիքը :

Աս զըպարտութիւններուն և հայհոյութիւններուն համբերեցիր դուն՝ ո՛վ հեզ և երկայնամիտ Հիսուս , թէ և ստէպ կը կրկնուէին անոնք : Եւ երբոր քու թշնամիներդ ատելութեան և նախատանայ ամենադառն լեզուազարութիւններով իրենց կատաղութիւնը քու վրադ թափելու չքաւանանալով՝ ջանացին քեզ բարկոծել և քու կեանքդ զրաւել , տակաւին դուն աւնոց համբերեցիր , ու իրենց մտածած չաբազործութեանը վրէժինդ չեղար , այլ կեցար անոնց առջևը իբրեւ մարդ մը որ չլսեր , ու իր բերանը յանդիմանութեան խօսք մը չկայ :

Եւ փնջեւ վերջը աս ողորմած և ներողամիտ բնութեանը մէջ յարտուեցիր . վասն զի երբոր ՚ի վերջոյ քու թշնամիներդ քու անմեղ և պատուական արիւնդ ծախու աւելին , և քու աշակերտիդ՝ ան կորստեան որդիին հետ սակարկութիւն ըրին որ երեսուն կտոր արծաթի քու կեանքդ իրենց ծախէ , նոյն հեզութիւնը սքանչելապէս ցըցուցիր ան ամենաչար թշուառականին՝ որ քեզ կորսնցունել ուղղորդեցին ձեռքը մատնեց զքեզ : Աս նենգաւոր դաւաճանութիւնները քեզմէ ծածկեալ չէին . այլ դուն անոր սրտին չարութիւնը տեսար՝ երբոր վերջին լնթիւքին անոր առջևը ծունկի վրայ եկար , ու առանց խտրութեան մէկալներուն հետ լուացիր նաեւ անոր տնիժեալ ոտքերը որ քու արիւնդ թափելու երազ էր , ու քու սրբազան ձեռքերովդ սրբեցիր զանոնք : Ի՛սանկ անպարտելի էր քու համբերութիւնդ՝ երբոր կրնայիր փշրել

Ջախջախել զինքը , ու ակնթարթի մէջ ոչնչացընել իր բոլոր չարախորհուրդ զիտաւորութիւնները : Եւ արդ մենք՝ որ հող և մոխիր եմք , այսպիսի օրինակ ունենալէն ետքը արժա՞ն է որ զայրադին վրէժ խնդրութիւն մը ունենամք ներսերնիս : Պէ՛տք է որ թոյլ տամք հպարտութեան՝ որ մեզ մարդկութեան սահմանէն դուրս հանէ . ու անհամբերութեամբ և անհաշտ կատաղութեամբ լըռիմք մեզի անիրաւութիւն ընող մեր եղբայրներուն և հաւասարներուն վրայ : Ո՛չ . այլ նայէ՛ ո՛վ մարդ , աս զարմանալի փորձին , հեզութեան և խոնարհութեան աս կատարեալ օրինակին վրայ : Տէ՛ս ամենօրհնեալ Հիսուսը՝ տիեզերաց ստեղծողը , կենդանեաց և մեռելոց ահաւոր և ամենակալ դատաւոր , որ իր ծառային և իր ստեղծուածին՝ զինքը մատնող զարշէլի թշուառականին ոտիցը առջին ծունկի վրայ կուգայ : Եւ կատէ՛ թէ աս Քրիստոս ի՛նչ օրինակ մը տուաւ իրեն համար իր ըսածին՝ թէ հեզ է ու սրտով խոնարհ , ու աս մտածութիւնը թող ամաչեցընէ զքեզ քու հպարտութեանդ վրայ , ու թող պատկառեցընէ քու բարկացողութեանդ և անհամբերութեանդ վրայ :

Մտածէ՛ դարձեալ թէ ո՛րչափ մեծ սէր ցուցուց մարդոց որդիներէն ան ամէնէն անարգին , և ո՛րչափ հոգ տարաւ անոր զգաստանալուն՝ թէ որ զգաստութեան նշոյլ մը դեռ իր վրան մնացած էր , որ անոր ամենաչար դիտաւորութիւնները երևան չհանեց , ու անոնցմով ուղղակի չյանդիմանեց զինքը իր եղբայրը առջին . այլ սքանչելի հեզութեամբ խրատեց զանիկայ՝ ան մթին բայց խորիմաստ յանդիմանութեամբը իմացընելով անոր՝ թէ ինքը զիտէ անոր չար դիտաւորութիւնները , երբոր ըսաւ՝ Ի՛նչ որ պիտի ընես նէ շուտով ըրէ : Եւ սակայն բոլոր աս աղքատարութեանցս վրայ անիկայ իր դժոխային դիտաւորութեանէն ետ չդարձաւ , այլ իր չարութեանը մէջ տուաւ ևս խտացաւ . վասն զի Վիլքը կըսէ թէ Շուտ մը դուրս ելաւ , ու ջանաց խկոյն կտտարել իր անօրէնութիւնը : Բարեբա՛ւր Եստուած , ի՛նչպէս յամառ՝ ի՛նչպէս անողորձելի չարութիւն էր աս . ի՛նչպէս աս տ

նօրէն աշակերտին վրայ չդարձունեմք ինչ որ մարգարէն սատանային վրայ ըսաւ : Օխարդ անկաւ յերկնից արուսեալն որ ընդ առաւօտն ծագէր : Գուն որ երբեմն այնպէս փառաւորութեամբ կը ծագէր, ու երկնային քաղաքայիններուն կարգը ընդունուեցար, և նոյն իսկ Լստուծոյ Իանին ընկեր և սպասաւոր կարգեցար, ինչ սքանչելի և ինչ աղիտողով փոփոխութիւն է աս որ հիմայ միութեան և յուսահատութեան որդւոցը կարգը դասուիս, ու այնչափ ատեն քաղցրաճաշակ կենաց հացով մանեղէնդ ետեւ վերջապէս ապականութիւնը և մահը ընտրեա : Լնատենը քու ընտանիքդ՝ օրհնեալ Յիսուս, մաքրեցաւ և պայծառացաւ երկնային սուրբ հրէշտակաց նշման, երբոր աս պիղծ արարածը անոնցմէ բաժնուեցաւ : Լնատենը աս երջանիկ ժողովը գետօրէն ըմպեց ան երկնային վարժութիւնները, որ առատապէս կը բողբոջէին քու սրբազան բերնէդ : Լնատենը սկսեցիր առանց խնայելու դուրս թափել ան հոգեւոր միութարութիւնները և ան քաջալերական խոստմունքները՝ որ միւս աշակերտները յարմարութիւն ունէին ընդունելու, իսկ ան ամբարիշտ թշուառականը բոլորովին անընդունակ և անարժան ըրեր էր զինքը անոնց : Լսանկ զգուշաւոր էիր դուն՝ քու պատուական մարգարիտդ խողին առջևը չձգելու, իսկ ասանկ առատ կուտայիր ան աղէկ պատրաստուած մոքերուն՝ որ կը բաղձային հարստանալ, ու պատրաստ էին յառաջադէմ ըլլալ անոնցմով :

Վլուխ Ե

Քրիստոսի Վեթսեմանիի պարտէզը երթալը, և իր հոն կրած նեղութիւնները :

Երբոր այսպէս ոչ միայն քու օրինակովդ՝ այլ և Լըկնային վարդապետութիւններովդ քու աշակերտացդ մոքերուն մէջ տպաւորեցիր սիրոյ և համբերութեան պարտաւորութիւնները, անտենը՝ ո՞վ քաղցրիկ Փրկիչ, առանձնացար մէկ տեղ մը, որն որ աղէկ գիտէր քու մատնիչդ : Լա ոչ եթէ առանց գիտնալու էր ասիկայ. այլ կատարելապէս կանխադէտ ըլլալով հոն բեղի պատահելքներուն՝ քու կամօքդ գացիր նոյն արհամարհութիւնները ու նե-

ղութիւնները ընդունելու : Լն տեղը քու հոգիդ խոստովանեցաւ իր տագնապը, և մեռնելու չափ իր տրտմած ըլլալը : Լա քու Լստուածային բնութեանդ նուաստութիւն չհամարեցար խոստովանիլ ան տագնապները՝ որոնց տակը կը տառապէր քու մարդկային բնութիւնդ, երբոր մօտեցաւ քեզին չարչարանքը որն որ դուն զարմանալի սիրով յանձն առիր կրել : Լն ատենն էր որ քու եղբարցդ ականջները վերաւորեցան ան ազդու գանդատովը, թէ՛ իմ անձս մեռնելու չափ տրտում է : Լն տեղը դուն քու երեսիդ վրայ խոնարհեցար, և քու ներքին նեղութիւններուդ բազմութեանը մէջ ծունկի վրայ քու աղօթքներդ մատուցիր. սակայն կատարեալ հնազանդութիւն ցոյց տալով Լստուծոյ կամբին՝ և ան զիպուածներուն անգամ, որ մարմինը ու արիւնը անհաշտելի ատեղութեամբ կը հերքեն. վասն զի ըսիր՝ Ո՞վ հայր իմ, թէ որ կարելի է, թող աս գաւաթը ինձմէ անցնի. բայց ոչ թէ ինչպէս ես կուզեմ, այլ ինչպէս դուն : Լրեան քրտինքը՝ որ աս աղօթքը մատուցած ատենդ քու սրբազան մարմինէդ կը հոսէր՝ ու գետինը կը թափէր, անթերի կը ստուգէր թէ քու հոգւոյդ նեղութիւնը ան իմանալի է :

Բայց՝ ո՞վ Տէր Յիսուս Քրիստոս, կաղաչեմ քեզի՝ թոյլ տուր ինձի քու հետդ բիշ մը գանդատիլ աս առիթովս : Լրդ՝ ո՞վ կարող Տէր, ո՞ւրկէց կրնար յառաջ գալ քու հոգւոյդ ան սաստիկ տրտմութիւնը. ո՞ւրկէց էր ան մոքին ու մարմինին անհաւատալի խառնութիւնը որ այնպէս բնութենէ դուրս քրտինք բղխեցուց. ո՞ւրկէց էր այնպիսի ջերմութեանդ և թախանձական աղաչանքը աս դառն բաժակէն ազատելու : Քու անձիդ պատարագը՝ որ քու Զօրդ մատուցիր, յօժարութեամբ և ինքնիշխան կամօք չէ՞ր. և քու իսկ ընտրութիւնդ և կամաւոր դործդ ըլլալուն համար չէ՞ր որ այնչափ առաւել յարգ ունէր ան : Լա միթէ բովանդակ աշխարհի տէրը հնամ էր բռնադատել բան մը կրելու, որն որ ինքը թոյլ չտար, և որուն ինքը կատարելապէս չհաճէր : Լնշուշտ ոչ ոք առաւ՝ և ոչ ոք կրնալ առնել քու կեանքդ քեզմէ, այլ դուն ինքնին զրիւր զանիկայ : Վասն որոյ ի-

լուամբ կրնամք հետեցունել՝ թէ աս նեղութիւնները ու աղօթքները մեր մտիթալութեանը ու քաջալերութեանը համար էին որ դուն յանձն առիր՝ քու տկար անգամներդ հաստատելու . որպէս զի մենք ուժգին փորձութիւններու մէջ չյուսահատիմք մարդկային և անբաժան տկարութիւններուն վրայ, ու կասկած չունենամք մեր սրտերուն անկեղծութեանը կամ բազմազուլ Մատուոյ ողորմութեանը վրայ, թէ և մեր մարմինները տեղի տան ու ջանան փախչիլ ան նեղութիւններէն՝ որոնց մեր հոգիները յօժար և պատրաստ են հընազանդելու: Եւ ոչ այսչափ միայն . այլ և նոր սուրբներ կը հանեմք ասկէց սիրայ և երախտագիտութեան: Այս անգամ որչափ աւելի զգամք մեր բնութեան տկարութիւնը, այնչափ ուղիղ յարգութիւն կրնձայեմք ան անսահման խորարհութեանը՝ որով Որդին Մատուոյ նոյն բնութիւնը իր վրան առաւ: Եւ ան ցաւերը ու աղօթքները աներկբայ փորձեր են՝ որ դուն ճշմարտապէս զգացիր մեր տկարութիւնները, ու վշտագին և բազմաչարչար ցաւով ընթացար քու չարչարանացդ փշալից ասպարէզը: «Եւ գաւաթը ինձմէ թող անցնի» լսելդ յայտնապէս կը ցուցնէ՝ թէ մարդկային զգացումներուդ սաստկութիւնը բռնադատեց զքեզ զանիկայ արտաբերել . նոյնպէս և ան թէ «Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար»: Եւ ամենամեծ փորձութեան ժամուս՝ քու հոգեւոր պատրաստականը ըլլալը ամենեւին առանց տախկուսի մը յայտնի էր բազմապատիկ և աղէկ միտք տանուած գործերով: Այս անգամ թէ որ կատարեալ հաճութիւն չունենայիր, թէ որ քու մտացդ մէջ անյողզող հաստատութեամբ առաջադրած չըլլայիր չարչարուելու, ինչո՞ւ համար դուն զքեզ՝ քեզ մատնողին ճամբան պիտի զնէիր: Ինչո՞ւ համար երբոր անիկայ ջահերով ու լսատիներով ու զէնքերով և քու կեանքդ խնդրող զնեղութիւններու դունդով եկաւ նէ, դուն քեզմէ անոնց դէմը պիտի ելնէիր: Ինչո՞ւ համար երբոր քու աննահանջի կտրուղութիւնդ անոնց զօրութիւնը գետինը դարկաւ նէ, դուն դարձեալ նոյն կարողութիւնդ պիտի զըսպէիր՝ ու քու թշնամիներդ կարող

զացնէիր քեզ բռնելու: Ինչո՞ւ համար անոնց խնդրած անձը ըլլալդ պիտի լսէիր, ու բոլոր աս անօրէններուն դաշնակցին և պարագլխոյն տուած նշանին պիտի զնջանէիր: Եւ պարագաները թոյլ չեն տար մեզի որ կարծեմք թէ դուն երկմիտ կամ զժկամակ էիր չարչարուելու: Իսկայ ամենէն զարմանալին ան է՝ որ այնպիսի չար անզգամին փայփայանքները չարհամարհեցիր, այլ խնարհեցար համբուրել ան գիշատիչ գաղանը՝ որ քու արեանդ ծարուսի էր, ու յանձն առիր մերձեցունել քու բերանդ՝ ու որ նենգութիւն չկար, անոր նենգութեամբ՝ և ստութեամբ՝ և ամէն կերպ մահաւիթ չարութեամբ լցուած բերանին:

Սեպտեմբերի շաբաթը:

Սիպտեմբերի հիւսիսային կողմի շունը՝ գայլի կրնմանի . ու անոր պէս քիթը երկայն ու սրածայր է, ականջները միշտ տնկած և իր պոչը թանձրամաղ: Եւ շուններէն ու մանց մագերը հարթ են, ոմանց ալ ընդհակառակն դանգուր՝ և զանազան գոյներով: Թէպէտ և իրենց մեծութիւնը տարբեր է, բայց մէկ աղէկ շուն մը . սայլ քաջող՝ 79 սանդիկաւ բարձրութիւն պիտի ունենայ և 91 սանդիկաւ երկայնութիւն . իրենց հալէլը՝ գայլին ունալուն կրնմանի: Եւ շունները միշտ բացօթեայ տեղ կը բնակին . ամառուան ատեն իրենց համար փոս մը կը շինեն ու մէջը կը բնակեն որ տեսակ մը միջատներու խայթուածքէն ազատ մնան . կամ ջուրի մէջ կը լողաւորեն ու բոլոր օրը հոն կանցունեն: Ամառուան ատեն ձուկի մէջ կը թաղուին, ու միայն իրենց քիթի ծայրը

զուրա կրճգեն, ան ալ Թանձր պոչովնին կը ծածկեն, ցուրտէն պահպանուելու համար: Սիպերիայի բնակիչներուն խիստ մեծ ըլլալովունքը շուն պահել ու զանոնք վարժեցնել է: Չմեռուան մէջ ծնած շունները՝ աշնան ժամանակ կը լծեն որ վարժուին. բայց մինչև որ իրեք տարու չըլլան՝ բնաւ երկար ճամբորդութիւն ընել չեն տար անոնց: Լիւիզի վարժուած ու խիստ ճարպիկ շունը ամէնուն առջևէն կը լծուի. վասն զի արագութիւնը, շիտակ ճամբայ երթալը, և ճամբորդին ապահովութիւնը անկէ կախեալ է. ասոր համար կը սորվեցունեն շուններուն որ իր տիրոջը ամէն ակնարկու թեանցը հնազանդի, և մանաւանդ երբէք չջեղի ճանապարհէն, կենդանիներու ոտքի նշաններուն հետեւելով, որ շատ անգամ ձիւնին վրայ տալաւորուած կը տեսնուին: Բայց հազիւ կը հանդիպի որ մէկը կարող ըլլայ աս վարժութեան մէջ յաջող ըլլալու, ու շատ անգամ ամբողջ լուծերը ամէնը մէկէն նոյն շաւիղներուն կը հետեւին, բոլոր ուժովնին ունալով: Եւ թէ որ անգամ մը շեղին շիտակ ճանապարհէն, հնար չէ զանոնք կեցընել, մինչև որ Ֆիզիզապէս արգելք մը չելլէ դիմացին:

Լասնի դիպուածներու մէջն է որ՝ բալխիւրով* ճամբորդութիւն ընողը՝ թէ որ աղէկ վարժուած շուն մը ունի, կրնայ զննել աս կենդանիին զարմանալի իմացականութիւնը, որ հազարումէկ ճարտարութիւն կը բանեցընէ իր ընկերներուն սովորութիւնները խափանել, որոնք այնքան վարժ չըլլալով՝ կամակորութիւն կընեն ու կուզեն իրենց բնական յօժարութեանը հետեւիլ: Եւ բեմն կը տեսնէ որ աս վարժուած շունը՝ ան

* Բալխիւրը՝ որ ձիւնի վրայ ճամբորդութիւն ընելու կրճառայէ, սահելու հողաթափներ ունի, ինչպէս որ յայտնի է: Լմեն իրիկուն բալխիւրները կը դարձունեն ու սահելու հողաթափներուն վրայ ջուր կը կեցունեն որ իսկոյն սառելով վրանին սառչոյցի ծեփ մը կը լլայ, որ կը սահեցընէ ու շփուիլը կը պակսեցընէ, մանաւանդ երբ որ ձիւնը հարթ հաւասար է: Բալխիւր դորժածողները միշտ կը զգուշանան անանկ տեղերէ ուր որ սառչոյցը խորտուբորտ է. վասն զի կը խորտակէ սառչոյցի ծեփը ու հողաթափները կը վնասին: Բալխիւրի մը բեռը՝ գրեթէ 330 քիլոկրամի կը հասնի, ու սովորաբար տասներկու շուն կը լծեն:

նոյն վայրկեանին մէջ որ իր ընկերները պիտի շեղին շիտակ ճանապարհէն, կը սկսի հաշիւ, ու հակառակ կողմը դառնալով՝ կը կեղծէ թէ կենդանի մը տեսել է ու պէտք է զանիկայ հալածել: Եւ բեմն ալ երբ որ անբնակ տեղուանքէն կանցնի մթազին զի շերտուան մէջ, որուն մթութիւնը Թանձր մառախուղ մը կաւելցունէ, կամ մէկ ձիւնի մըրիկ մը՝ սառելու կամ ձեան մէջ թաղուելու վտանգի մէջ կը զննէ ճամբորդին կեանքը, որ զուր տեղը կը փնտռէ դռնէլ ան խրճիթներէն մէկը որ մէկովէկէ հեռու ճամբուն վրայ շինուած են ճամբորդին ապաստանարան մը ըլլալու, նոյն ատեն բալխիւրին լծուած առջևի շունն է որ կը գուշակէ այն տեղը ուր որ խրճիթ կայ, թէ պէտք անգամ մը միայն դացած ըլլայ հոն: Եւ կերպով կաղատէ ճամբորդը անխորշելի մահուան:

Սիպերիայի շունները՝ իբրեւ կառածիգ անասուններ, ամուռնային ժամանակն ալ ծառայութիւն կընեն. վասն զի շատ անգամ կը բանեցունեն զանոնք նաւակները քարշելու, որոնք որ գետէն վեր կը բթան: Եւ երբ որ արգելք մը պատահի, բաւական է նաւապետին մէկ ակնարկութիւնը, ու ան ատեն նաւակը քարշող շունները ջուրը կը նետուին, լողալով կանցնին, ու միւս եղբւրքը ելլելով վերատին կարգի կը դուրսն իրենց ճամբան շարունակելու: Եւ բեմն ալ աւագը խրուած նաւակներուն կը լծեն զանոնք, ու ցամաքէն կը քարշեն կրտանին մէկ գետէն մէկալը: Մէկ խօսքով, նոյնչափ ծառայութիւն կընեն շունները՝ Սիպերիայի հիւսիսակողմը նստողական կեանք վարող ժողովրդոցը, որչափ որ եղջերուի նման կենդանիները՝ վրանաբնակներուն: Համին 1821, տարափոխիկ հիւանդութիւն մը անանոց՝ շատ շուներ մեռցուց լնտիկուիլքա գետին եղբրքը. և մէկ գերդաստան մը Սիպերիայի ըսուած, իր բազմութիւն կառածիգ շուններէն միայն երկու փոքրիկ շուն աւատած ըլլալով, որոնք քանի մը օր առաջ

* Մըրիկ ձեան (Լիւիզի), որ շատ սաստիկ է հիւսիսային Ռուսաստանի մէջ. շատ անգամ այնքան երկար ժամանակ կը տեսնուի բոլոր ճամբաները ծածկելով, որ ճամբորդը կը խորտուի:

ծներ էին, Վոլբուկերի կենը իր կաթովը անոյց զաննք: Եսկէ կիմանամք թէ աս աւաստնները որչափ յարգի են ան տեղի բը նակիչներուն: Եւրոյն հիւանդութիւնը շատ կոտորած ըրաւ անանոց, յամին 1822, Քոչիմսքի գաւառին մէջ. ու խղճալի բը նակիչները՝ չունենալով ուրիշ միջոց մը իւրենց որսորդութենէ ու ձկնորսութենէ առաջ եկած արդիւնքները տեղափոխելու, բոլորովին զրկուեցան իրենց ասլոստին միջոցներէն. ու շատ չանցաւ սովը սկսաւ տառանդել աւ ժողովուրդը: Սիպերիայի ամառը կարճատեւ ըլլալով, ու խոտն ալ հազուադէպ, հնար չէ որ շուններուն տեղը ձիեր գործածեն:

Բաւարականներն:

Հատվ. 7. 1—8 եւ Յայրէջք. 14—26. Հատվ. 27—28 եւ 29:

Աս համայնները կարգապօր կրտսենէ որ Յակոբոս առաքեալ կրհարցունէ, թէ՛ Բերաճամ մեր հայրը գործքերովը չարդարացաւ. բայց Պօղոս առաքեալ կրսէ՝ «Թէ որ Բերաճամ գործքով արդարացած ըլլար, իրաւունքէ պարծանք կունենար», եւ ինչ կտակարանէն վկայութիւն բերելով կրցուցնէ, թէ Բերաճամ Բստուծոյ հաւատաց, եւ ան իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ, եւ թէ Գաւիթ ալ կրցուցէ ան մարդուն երանութիւնը, որ Բստուած անոր արդարութիւն կրսեպէ առանց գործքերու: Տե՛ս Հատվ. 7. 6:

Եւրո շատ ստոյգ է որ բովանդակ Բստուածաշնչին վարդապետութիւնը ասիկայ է, «Եւրոյնքով փրկուած էք դուք հաւատքով, եւ աս չէ թէ ձեզմէ է, հապա Բստուծոյ պարգևն է. չէ թէ գործքերէն, որ մէկը չարածի»: Եւր. 8, 9: Եւ բոլոր անոնց որ կրնուին Սուրբ Գիւրքը իւրեւ Բստուծոյ Բանը, նմանապէս շատ ստոյգ է որ Յակոբոս չկրնար ընդդիմաբանել Պօղոսի եւ մէկալ սրբազան մատենագիրներուն, վասն զի թէ ինքը եւ թէ բոլոր ան մէկալ սուրբ մարդիկը Բստուծոյ՝ Սուրբ Հոգիէն շարժուած խօսեց ան: Եւր. 21: Սկստի ըզգուշութեամբ քննեմք Յակոբոս առաքեալին ըսածները. եւ ըստ կարի ջանամք մեկնելու աս տարբերութիւնը՝ որ կերեւնայ մէկ

կողմէն իր մէջը, եւ մէկալ կողմէն Պօղոսի եւ ուրիշ սրբազան մատենագիրներուն մէջ:

Եւ Վիտնալ պէտք է որ Յակոբոս խօսքը չէ թէ ճշմարիտ հաւատոյ վրայ է, բայց անկէջ շատ տարբեր բանի մը վրայ. անիկայ կեղծ եւ մեռեալ հաւատոյ վրայ կը խօսի: Սկստի պէտք է որ զարմանամք՝ երբոր իր խօսքերը հաւատոյ վրայ շատ տարբեր կը զոնենմք Պօղոսի ըսածներէն, քանզի Պօղոս կը խօսի ճշմարիտ եւ կենդանի հաւատոյ վրայ: Ի՞նչ օգուտ է եղբայրներս, թէ որ մէկը ըսէ (աղէկ նկատե՛ս աս խօսքը, թէ՛ «Եւր. 21») թէ հաւատք ունի, եւ գործք չունենայ, արդեօք (ասանկ) հաւատքը կրնայ փրկել անիկայ: Տե՛ս Հատվ. 17, 20, 26 համայնները:

Եւ Յակոբոս ալ կրվկայէ թէ արդարութիւնը միայն հաւատքով է, երբոր ան հաւատքը ճշմարիտ ու կենդանի է: Կարդան 22 եւ 23 համայնները, եւ կրտսենս որ Բերաճամին վրայով կատարեցաւ կրսէ, Գիւրքին ան խօսքը՝ թէ Բերաճամ արդար սեպուած էր իր հաւատքին համար:

Եւ Բերաճամ բաւը Յակոբոս (Եւր. 21) ուրիշ մտքով կը գործածէ, եւ Պօղոս (Հատվ. 7. 2) ուրիշ մտքով: Պօղոս արդարեւ ըսելով՝ կրնանսիկէ մեղաւորին իրապէս արդարանալը Բստուծոյ առջևը, իսկ Յակոբոս՝ նոյն մեղաւորին յայտնապէս արդարանալը մարդոց առջևը: Եւ աս երկու առաքեալներուն աս արդարեւ բաւը տարբեր մտքով գործածելին շատ յայտնի է, քանզի աղէկ դիտեմք որ Բերաճամ աս կերպովս այսինքն միայն հաւատքով արդարացած էր, Կասակը զոհ ընելու հրամանը ընդունելէն շատ աւտեն առաջ: Եւ նոյն ժեզլուի 6 համար կը կարգամք՝ թէ Բերաճամ հաւատաց Բստուծոյ, ու ան իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ. բայց սակայն բան մը չըսուի հոն իր գործին վրայով՝ մինչեւ որ կուգամք ի՞նչ գլուխը, ուր կը խօսիմք Կասակին զոհ ըլլալը: Իսկ է թէ Բերաճամ՝ Հագարէն իր Կամայէլ որդին ծնանելէն առաջ, երբոր տակաւին 86 տարու չէր, հաւատաց Բստուծոյ, եւ ան Հագարէն իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ. (Եւր. 21. 6 եւ Ժ. 16.) բայց ան նոյն ատենէն մինչեւ Կասակ

կին ծնունդը տանուհորս տարի անցած էր, (Շնտ. Ժ. 1, 21.) և Թերես նոյնչափ տարիներ ալ անցան (շատ գիտուն մարդիկ կըսեն 26 տարի) անոր ծնանելէն մինչև ան ատենը որ Լստուած Խաչակը զոհ ընելու հրաման ըրաւ, որովհետեւ Խաչակ ան ատենը ողջակէզին փայտը շալիւլու կարող պատանի մըն էր: Այսին որոյ Լբրահամ Լստուածոյ առջևը արդարացած մարդ էր գոնէ 28 տարի ան արդարութեան ատենէն առաջ, որուն վրայով Յակոբոս կըխօսի հոս տեղ. և յայտնի է որ աս Լռաքեալը սովորականէն ուրիշ մտքով մը կըդորժածէ արդարացած բառը:

Ճնշողոյ իմ գլուխը աւելի կըբացայայտէ ասնիւթը:

“Աս քաներէն ետքը եղաւ որ Լստուած Լբրահամը փորձեց”: (Հաֆ. 1.)

Լբրահամ արդարանալէն ետքը, Լստուած կարեւոր համարեցաւ փորձել իր հաւատքը. չէ թէ անոր համար որ սրտագէտն Լստուած կարօտ էր անոր հաւատքին մէկ ասպարոյցը տեսնել, բայց մեզի համար, որ Լբրահամ արդարացած և ճշմարիտ հաւատացեալ մարդ մը երևնայ մարդոց առջևը. և այսպէս կարող ըլլայ տալ մեզի ճշմարիտ հաւատոյ սքանչելի պտուղներ: Ըստ և գերագոյն բնութեանը մէկ օրինակը.

Եւ ըսաւ անոր. Լռ. քու սիրելի որդիդ. . . Խաչակը որ սիրեցիր, ու մէկ բարձր երկիր մը գնա, և առիկայ հոն ողջակէզ ըրէ: (Հաֆ. 2.) Եւ Լբրահամ իր որդին Խաչակը կապեց, ու անիկայ սեղանը փայտին վրայ դրաւ. ձեռքը երկնցուց իր գանակը առնելու և իր որդին մորթելու: Եւ հերոջը հրեշտակը. . . . ըսաւ. Լռ. ձեռքդ ատ պատանիին մի՛դպցուներ. . . . Ինչու որ հիմայ գիտցայ թէ դուն Լստուածմէ կըվախնաս (Հաֆ. 9—12.)

Լստուած փորձուելով, Լբրահամին հաւատքը կորստական ոսկիէն աւելի պատուական գտնուեցաւ. (Խաֆ. 7.) ու վկայութիւն եղաւ թէ հիմայ իր Լստուածավախ մարդ ըլլալը գիտցուեցաւ: Լռաջուց հաւատքով իրապէս արդարացած ըլլալով, հիմայ յայտնապէս արդարացաւ անանկ գործքերով որ հաւատոյ պտուղներն են:

Դ. Լն նոյն կերպով կրնայ իմացուիլ նաեւ Սախաբի վրայով: Յակոբոս առաքեալ միայն կըզէ ըսել թէ անոր արդարանալը՝ որ հաւատոյ արդիւնքն էր, փորձուեցաւ և յայտնի եղաւ իր գործքերով: Կարդացողը Թող նայի ան պատմութիւնը, (Հաֆ. 7) և կըտեսնէ որ Սախաբին լրտեսները իր տունը պահելը և ապա անոնք ուրիշ ճամբով դուրս հանելը իր հաւատքին արդիւնքն էր: «Վիտեմ», (ըսաւ աս հաւատացեալ հեթանոս կինը) որ հերը ձեռք տուաւ երկիրը. . . . Չէր հեր Լստուածը՝ վերը երկինքը ու վարը երկրի վրայ անիկայ է Լստուած»: (Հաֆ. 9, 11: Եւ անանկ մեծ էր Սախաբի հաւատքը, որ իր կեանքը մեծագոյն վտանգի մէջ դրաւ իր քաղաքացիներուն կողմանէ, որ Խարայէլին և Խարայէլի Լստուածոյն բարեկամութիւնը և պաշտպանութիւնը ստանայ: Լռ. նոյնի որ Պողոս առաքեալ նշանաւոր հաւատացողներուն կարգը կըդնէ իր անունը: Լռ. Ժ. 31:

Ե. Հատ յայտնի է որ աս գործքով յայտնուելու հաւատոյ գաղափարը խիստ ընտելացած էր Յակոբոս առաքեալին մտացը. քանզի կըսէ «Հապա մէկը կրնայ ըսել. . . . դուն քու հաւատքդ ցուցուր ինձի առանց գործքերու, ու ես քեզի ցուցնեմ ի՞նչ հաւատքս իմ գործքերէս»: Տէս. 2, 3, 12: Բայց իր վիճաբանութիւնը անոնց հետն էր, որ Թիւրքիոյ ձրի շնորհաց վարդապետութիւնը, կըհաստատէին թէ մեռեալ հաւատքը կրնայ մեզ փրկել: Վրոն կըհաւատաս (կըսէ առաքեալը ասանկ սնապարծ հաւատացեալի մը) որ մէկ Լստուած մը կայ, և կըմտածես թէ դուն շատ լուսաւորեալ ըլլալովդ հեթանոսներուն չաստուածները չես պաշտիր, վասն որոյ պիտի փրկուիս. բայց գիտցիր որ քուկին ունեցած հաւատքդ որ բարի գործքերով չցուցուիր՝ դեւերուն ունեցած հաւատքէն լաւագոյն չէ, քանզի անոնք ալ քեզի պէս գիտեն թէ միայն մէկ ճշմարիտ և կենդանի Լստուած մը կայ:

Այսին որոյ յայտնի կիմանամք որ Պողոս և Յակոբոս բոլորովին համաձայն են աս նիւթի վրայ: Պողոս կընդունի ան՝ որ հաւատքս կըսէ. «Եւ ի՞նչ օգուտ է եղբայրներս,

Թէ որ մէկը ըսէ Թէ հաւատք ունի, ու զործք չունենայ, արդեօք հաւատքը կըրնայ փրկել անիկայ». քանզի ինքն ալ կըսէ, «Ինչու որ չէ Թէ օրէնքը լսողները Մատուոյ առջեւ արդար են, բայց օրէնքը կատարողները պիտի արդարանան»: Հով. Բ. 13: Եւ ուրիշ կողմանէ հակառակ կըմիտեմք Պօղոսի ըսածին, Եթէ Եբրահիմ մեր հայրը գործքով արդարացած ըլլար, իրաւունքէ պարծանք կունենար». (Հով. Գ. 2.) քանզի ինքն ալ կըսէ Թէ «Գիրքին խօսքը կատարուեցաւ որ կըսէ, Եբրահիմ Մատուոյ հաւատաց, ու ան իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ»:

Պատմութիւն:

Ետեւորանիս առջի Թիւերուն մէկին մէջ ստորագրած եմք Պօս. Վոնսթրիքթօրը, որ օձերուն ցեղին մէջ ամենէն սոսկալին և մեծն է*: Հոս յօդուածիս զլուխը դրուած պատկերը կըցուցնէ նոյն սեւին մէկ ուրիշ տեսակը, որ Եւրոպայի և Ասիայի Կենդանի կրկնողի վրան բժաւոր ըլլալուն համար,

* Տե՛ս Շ. Պ. Գ. 1840, Երկ. 129:

ինտոր որ մէկալը Վոնսթրիքթօր, որ կընը շանակէ սխմող, քանզի իր որսը նախ սխմելով կըկոտորէ և ապա կըկլէ: Եւսիկայ մեծութեամբ ստորին է Վոնսթրիքթօրէն, իր գոյնը դեղինի կըգտնէ, վրան վերէն վար մէկ կտրգ մեծ մեծ սև մանեակներ ունի և տեսակ տեսակ բիծեր: Եւ բիծերը ընդհանրապէս սև են, և շատ անգամ աղեղնաձև ճերմակ նշաններով շրջապատած: Եւ տեսակ օձը Հարաւային Ամերիկայի ջրոտ տեղուանքը կըգտնուի, ուր տեղ ծաւի մը փաթտելով իր պոչը, Թող կուտայ իր առջեւ մասը որ ջուրին վրայ լողայ, և համբերութեամբ կըսպասէ որ հոն ջուր խմելու եկող չորքոտանները յափշտակէ:

Հոս կընենք Հնդկաստանի Վոսպրա Վաբէլա ըսուած սոսկալի օձերուն մէկին վրայով պատմութիւն մը, որն որ կըցուցնէ Թէ մարդ վտանգաւոր պարագաներու մէջ որչափ օգուտներ կընայ ունենալ իր միտքը հանդարտ և հաստատ պահելէն:

Հնդկաստանի մէջ Ենդրիացի պահապան զօրաց բնակարաններուն քովէրը զատ զատ պզտիկ բանտեր շինուած են, զինուորներէն յանցանք ընողները անոնց մէջ բանտարդելու համար: Ենգամ մը Ստորաս քաղաքը աս բանտերուն մէկուն մէջ Սկովտացի զինուոր մը դրուեցաւ որ զօրաց կըթուլեանք ժամուն զինուորացի զանաւորներ համար, վճռուած էր որ ութն օր մինակ հոն մնայ: Եւ միջոցիս գիշեր մը բանտարդեալ զինուորին քունը չտանելով երբոր իր անկողինին մէջ մէկ կողմէն մէկալը կըգտնուէր, և գուցէ նոյն ատենը կըխորհէր ինքնիրեն որ ուրիշ անգամ զգոյշ կենայ անանկ զինով նստէն, յանկաճ մէկ խնայող մը լսեց իր խորշին մէջ: Եւ վայրկեանիս իր միտքը եկաւ որ անհոգութեամբ զանց ըրած էր օգ բանելու համար բանտին մէկ կողմը եղած ծակը դոցելու, որն որ կըպարտաւորէր զինքնէնքը գոցել: Ողորմ լին իսկոյն իմացաւ Թէ ինչ պատահեցաւ և զեւ ինչ պատահելու է. բայց գիտէր որ ալ ատենը անցած էր, և անօգուտ բան էր Թէ և կարող ըլլար մուծ տեղը ծակը դոցել և գոցել զանիկայ: Եւ ան որոյ իր պաշտած տեղը անշարժ մնաց, և քանի մը ըրաւէն

նորէն լսելով խաբսոցին ձայնը ճիշդ իր մօտը, հետեւապէս օձի մը կ'ալչուն շողիքներուն պող պող իր մերկ ոտքերուն դալչելը ըզգաց: Ետանկ վիճակի մը մէջ սփռւար որ չթաթկէր և զարհուրած չաօնար որ օգնութեան հասնին: Իսկ տաիկայ ոչ մէկը ըրաւ և ոչ մէկալը, հանդարտ կեցաւ, զիտնալով որ իր աղաղակը գուցէ պիտի չլսեն դրսի պահապանները՝ որոնք քիչ մը հեռու էին, և թէ լսելու ալ ըլլան մինչև անոնց հասնելը բանը բանէն պիտի անցնի: Ետկէց զատ կըխորհէր որ ընդհանրապէս օձերը մէկու մը չեն վնասեր՝ թէ որ մէկը իրենց չգալէ կամ վնաս մը ընել չուզէ. վասն որոյ կռնակին վրայ պառկած անշարժ կեցաւ, իբր թէ ծառի մը կոճղ էր ինքը: Կոյն ատենը աս սոսկալի անկողնակիցը՝ որուն ահագին օձ մը ըլլալը զգաց զինուորը, իր ոտքերուն վրայէն սողալով բոլոր իր մարմնոյն և դէմքին վրայ երկնցաւ տարածեցաւ: Իսկով մարդը ամենեւին կարող չէր աս փորձանքիս զիմանալու, թէ որ անվախ սիրտ մը չունենար, և իր անձը մեռած մարդու պէս անշարժ պահելու ճարտար չըլլար. բանզի աս միջոցիս իր ջիղերուն մէկ թէթիւ շարժումը կընար իր մահուանը պատճառ ըլլալ: Իսկ օձը լման ժամ մը իր մարմնոյն և երեսներուն վրայ խաղալով, իբր թէ կուզէր յայտնել թէ ինքը բնակերկիւղ չունի իր տակը եղած աւարկայէն, վերջապէս անոր գլուխին քովիկը մէկ տեղ մը մտաւ պառկեցաւ: Ողորմելի զինուորին վտանգը դեռ անցած չէր, մինչև լոյս իր պառկած դիրքին մէջ մնաց, վախնալով որ չըլլայ թէ իր շարժումէն իր վտանգաւոր ընկերը նեղանալով ելլէ գինքը խայթէ: Կրբոր առաւօտ եղաւ զինուորը զգուշութեամբ չորս կողմը նայելով լռիկ անկողնէն ելաւ, և մեծկակ քար մը գտնելով սկսեց օձը փնտռել, բայց տեղ մը չտեսնելով զանիկայ՝ իմացաւ որ իր քարձին տակն էր. ուստի բոլոր ուժովը քարձին վրայ կոխելով օձը իր գլուխը դուրս հանածին պէս՝ զինուորը ջախջախեց զանիկայ իր ձեռքի քարովը:

Աս բանը երբոր իմացան պահապանները գային պատմեցին իրենց հրամանատարին, որ զարմանալով զինուորին տարօրինակ

նակ քաջասրտութեանը վրայ աղաւեց դանիկայ իր պատիժէն:

Այսպէս լինաւ հարցը:

Սարգուս միտքն ալ մարմնոյ պէս շարունակ կերակրոյ կարօտութիւն ունի: Եւ մէն օր այնքան բաներ կըսահին կերթան մեր մտքէն, որ եթէ նոյն կերպով՝ կըսե՞ր Պղատոն, որ շարունակ կըլեցուի հեղուկ չորահող աման մը, մենք կորսուածին հընարը չգտնեմք, շատ չանցնելը առանց տեղեկութեան կըմնամք: Իր իմացական կարողութիւնը կընայ մարդ զօսցընել տարբեր ընթերցումներով՝ որոնք օգուտ ալ կընծային: Սակայն աս տարբեր բաները պէտք չէ որ հեռացընեն զմեզ մեր գլխաւոր նպատակէն որուն որ պիտի վերաբերին մեր ամէն ջանքը, և ուր պարտիմք երթալ հաստատուն և կանոնաւոր ընթացքով մը: Եւ մէն ընթերցման հետ ընկերանայ պիտի մտածութիւնը. ասիկայ մէկ հատիկ միջոց մըն է գտնելու գրեանց մէջ ինչ որ ուրիշները տեսած չեն:

Անպատշաճ բաներուն մէկն ալ, ուրկէց պէտք է զգուշութեամբ վախճիլ ընթերցման ատենը, թող տալն է որ միտքը դրաւ ուրիշ. կան շատ մարդիկ որ անանկ կըհաստատեն իրենց միտքը կարգացած նուն վրայ, որ վերջի անգամը ընթերցումը միշտ յաղթող է, յամառութեամբ պաշտպանելով իրենց սորվածը, մինչև որ մէկ ուրիշ գիրք մը՝ հակառակ զգացում մը տը պաւորէ իրենց: Բայց իրաւունք չէ որ մենք դերի ըլլանք բոլոր մեր ձեռքը անցած հեղինակներուն: Լաւուր Լաւայէր:

Քրիստոնէական կրօնքը միայն մէկ հիմ մը, մէկ վախճան մը և մէկ գլուխ մը ունի, որ է Հիսուս Քրիստոս օրհնեալ յաւիտեանս: Անիկայ մինակ զինիին հնձանը կոխեց. (Լաւայ. ԿԳ. 3: Հայ. ԺԺ. 15.) ուրեմն չըսեմք թէ մենք սրբոյն Պօղոսեան եմք, կամ Ապօղոսեան կամ սրբոյն Պետրոսեան. (Ս. Լաւայ. Ժ. 13.) քանզի միայն Քրիստոսի խաչը կըբանայ երկինքը, և միայն անիկայ կըգոցէ զժողովին զընները:

Ով որ կըսորուի առանց սորվեցընելու, անպատի մրտնիին կընմանի. մէկը չվայելէր անոր գեղեցկութիւնը: